

ББК 65.9(4УКР)

У збірнику досліджуються проблеми бюджетної та фінансової політики, фінансово-економічного регулювання, аналізуються окремі аспекти оподаткування та бухгалтерського обліку.

Для працівників органів державної влади і управління, науковців, підприємців, аспірантів та студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного фінансового інституту при Міністерстві фінансів України.

Протокол № 1 від 13 травня 2005 р.

**ЗГІДНО З ПОСТАНОВОЮ ВАК УКРАЇНИ ВІД 8 ВЕРЕСНЯ 1999 Р. №01-05/9
ДАНИЙ ЗБІРНИК ВІДНЕСЕНО ДО НАУКОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ,
В ЯКИХ МОЖУТЬ ПУБЛІКУВАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБІТ
НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВИХ СТУПЕНІВ ДОКТОРА І КАНДИДАТА НАУК
(ПЕРЕЛІК №2, РОЗДІЛ "ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ")**

Редакційна колегія

- Чугунов І.Я., д.е.н., професор (головний редактор);
- Павлюк К.В., к.е.н., доцент (заступник головного редактора);
- Зайчикова В.В., к.е.н. (відповідальний секретар);
- Бажал Ю.М., д.е.н., професор; Білик М.Д., д.е.н., професор;
- Беседін В.Ф., д.е.н., професор; Буковинський С.А., к.е.н.;
- Гаврилюк О.В., д.е.н., професор; Дьяченко Я.Я., д.е.н., професор;
- Єфименко Т.І., д.е.н., професор; Кудряшов В.П., д.е.н., професор;
- Лагутін В.Д., д.е.н., професор; Ловінська Л.Г., к.е.н., доцент;
- Лютий І.О., д.е.н., професор; Міщенко В.І., д.е.н., професор;
- Полозенко Д.В., д.е.н., професор; П'ятаченко Г.О., к.е.н., професор;
- Соколовська А.М., д.е.н., професор; Чухно А.А., д.е.н., професор,
академік НАН України

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори несуть повну відповідальність за достовірність та повноту викладу матеріалу, що публікується.

Матеріали, надруковані у збірнику, є власністю інституту, захищені міжнародним та українським законодавством і не можуть бути відтворені у будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

Редакція залишає за собою право на скорочення та редагування авторських текстів.

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
ВИПУСК 4 (33) • 2005

Заснований у червні 1996 р.
Київ

НАУКОВІ ПРАЦІ ІНДФІ

З М І С Т

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА

ЧУГУНОВ І.Я. Бюджет Української РСР у складі бюджетної системи СРСР	3
ОГОНЬ Ц.Г. Проблеми підвищення ефективності формування та використання бюджетних коштів	27
КУДРЯШОВ В.П. Аналіз формування бюджетних доходів у 2005 році	33
ПАВЛЮК К.В. Проблеми розвитку програмно-цільового методу у бюджетному процесі	42
ЗАЙЧИКОВА В.В., РОМАНТІВ І.Я. Показники оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування	55
КУРНОСОВА К.В. Шляхи стабілізації власної доходної бази місцевого самоврядування	62
САМОШКІНА О.А. Удосконалення використання програмно-цільового методу в процесі управління державними видатками	70

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТА ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

СТОЛЯРОВ В.Ф., СТЕЧЕНКО В.В. Теоретичне дослідження каузальної ролі інформації у формуванні ринкової вартості товару	77
ЮХИМЕНКО П.І. Основоположна парадигма нових монетаристів	81
ОХРИМЕНКО О.А. Теоретичні аспекти економічної сутності облігацій	89
ЛАЗЕБНИК Л.Л. Аналіз дефініцій поняття фінансових механізмів	96
ПЛЕСКАЧ В.Л. Особливості надання фінансових послуг на електронному ринку	104
БАРАБАШ Т.Г. Становлення інституту комунальної власності у системі місцевого самоврядування України	115
ХМУРКОВСЬКИЙ Г.В. Стратегічні аспекти фінансового менеджменту малого підприємства	125
МУСІЄНКО М.В. Державне фінансування охорони навколишнього природного середовища в Україні на прикладі Вінницької області	134
ТЕРЕЩЕНКО Г.М. Державне регулювання ринку цінних паперів в Україні	141
ЛОБАНОВА Н.В., ПРОЦЕНКО В.Я. Оцінка фінансового стану галузі	150

ПОПОВА В.В., ПОПОВ В.Ю. Методичні аспекти визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності	156
ТРОПІНА В.Б. Цільові фонди у фінансовій системі України	165
ШАТКОВСЬКА А.О. Роль міжнародних фінансових організацій в умовах глобалізації світової економіки	174
СІЛЕЦЬКИЙ Я.В. Проблеми державного споживання бюджетних ресурсів ...	182
КОВАЛЕНКО С.О. Сутність та економічна характеристика операцій з капіталом	189

ПОДАТКИ І БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

ЛОВІНСЬКА Л.Г. Облікова політика – інструмент організації бухгалтерського обліку	195
РАЙНОВА Л.Б. Основні тенденції в розвитку прибуткового оподаткування громадян	206

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

СТЕФАНЮК І.Б. Зарубіжний досвід запровадження контролінгу в управлінні підприємствами	214
ДРОЗД І.К. Стандарти ІНТОСАІ для державного фінансового контролю	225

БАНКІВСЬКА СПРАВА

КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В. Методологічні підходи до оцінки банками ризиковості емітента цінних паперів	231
БОРИСЮК К.М. Система іпотечного кредитування в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку	242

СТРАХУВАННЯ

МАРУЖЕНКО Д.С. Планування витрат на перестраховання в бюджеті страхової компанії	251
--	-----

Відповідальний за випуск *В.Д. Королюк*
 Редактори *І.В. Верстюк, Л.М. Осадча*
 Комп'ютерна верстка *А.А. Молотая, Г.Г. Пузиренка*

Видання зареєстровано в Міністерстві України
 у справах преси та інформації.
 Свідоцтво КВ № 1907 від 29.03.96 р.

Підп. до друку 20.12.05. Формат 70×108/16. Друк цифровий.
 Гарнітура "Newton". Ум. друк. арк. 22,93. Обл.-вид. арк. 15,94.
 Наклад 300 прим.

Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України.
 Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
 до Державного реєстру видавців ДК № 601 від 18.09.01 р.

Адреса: 01103, м. Київ, 6-р Дружби народів, 28,
 тел. (044) 285-25-90, 284-69-65.

В.В. Попова

Кандидат економічних наук, доцент

В.Ю. Попов

Кандидат економічних наук, доцент

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна конфігурація розвитку національної економіки України багато в чому визначається впливом зовнішньоекономічної діяльності і тенденцій міжнародної торгівлі. Питома вага фінансових показників експортно-імпортних операцій у валовому національному продукті відбивається на тенденціях економічного зростання країни, формує його тип і темп.

Глобалізація міжнародних торговельних зв'язків впливає на трансформаційні процеси в постсоціалістичних країнах. Для нашої країни, що стала на шлях незалежності на ринкових засадах, зовнішньоекономічні зв'язки мають особливе значення. Активна зовнішньоекономічна діяльність сприяє формуванню продуктивного та технологічного конкурентного середовища, чим суттєво впливає на структурні пропорції в економіці і на побудову моделі економічного розвитку. Участь національної економіки у міжнародному поділі праці залежить також від вирішення питань ресурсного забезпечення промислового потенціалу країни. При цьому необхідно дотримуватися вимог забезпечення внутрішньодержавних економічних інтересів, захист яких послаблюється відсутністю розвиненої ринкової інфраструктури і нагромадженням низки перешкод, обумовлених інертною залишковою дією адміністративно-розподільчої системи управління.

Одним із важливих завдань державного управління є формування економічно обґрунтованих зовнішньоторговельних зв'язків з метою дієвого впливу на рівень відкритості національної економіки.

Аналіз досліджень цього напрямку дає змогу дійти висновку, що науковці, як правило, звертаються до досвіду зарубіжних країн, практично нехтуючи надбаннями, набутими за часів господарювання в СРСР. Крім того, більшість вітчизняних дослідників при розробці методологічних засад, напрямків і програм державного економічного розвитку спирається на фактичні дані, обмежені переважно результатами господарювання років незалежності¹.

Методологічні основи аналітичних досліджень і узагальнень суттєво впливають на висновки, що з них випливають, тому це є тим принциповим положенням, з яким необхідно визначитися. У дослідженні складних макроекономічних процесів необхідно мати засади системного аналізу з використанням історичного підходу при дотриманні законів діалектичного розвитку.

В першу чергу слід враховувати те, що незалежність України набуває геополітичного значення і з точки зору системного підходу має розглядатися як наслідок виходу з СРСР. Вихідні макроекономічні показники перших років незалежності слугують підґрунтям діагностики системи для встановлення відповідних цільових критеріїв на перспективу. Неприпустимим є таке положення, коли за межами досліджень залишаються невисвітленими

базові засади виникнення того економічного стану, з якого починається функціонування на незалежних засадах.

Діалектичний підхід дає змогу враховувати великий масив фактичного матеріалу, здобутого у відповідних до сучасних умовах і тому найбільш близького, зрозумілого і доступного для опрацювання. Встановлення вихідних положень і дослідження генезису управлінських рішень, що призвели до негативних наслідків, має не тільки суто теоретичне значення, але є й тією відправною, яка вказує напрямки пошуку шляхів побудови сталої макроекономічної системи. Для найбільш повного використання позитивних та уникнення можливих регресивних напрямків розвитку актуальним є спрямування досліджень на пошук орієнтирів зовнішньоекономічної діяльності України щодо теоретичного опрацювання економічних параметрів, які мають глибокі історичні корені.

Завдання полягає в дослідженні впливу експортно-імпоротної діяльності України на формування внутрішньої структурної політики і моделі розвитку країни через призму порівняльного аналізу галузевих пропорцій головних макроекономічних категорій. У методиці визначення ефективності зовнішньоторговельних операцій має враховуватися рівень використання факторів праці і капіталу як показників досконалості виробництва і його конкурентоспроможності.

Метою дослідження є забезпечення наукової єдності через врахування реалій, набутих в межах економічного простору більш значного масштабу. Динаміка зміни основних параметрів участі в міжнародному розподілі праці і кінцеві показники на момент виходу з СРСР дають змогу досягнути минулий досвід і зробити методологічні висновки з принципових питань подальшого розвитку національної економіки.

Відповідно до класичних концепцій міжнародної торгівлі, зокрема теорії міжнародної вартості Дж. Ст. Мілля, ціна обміну встановлюється за законом попиту та пропозиції на такому рівні, що сукупність експорту кожної країни дає змогу сплачувати сукупність її імпорту.

У структурі зовнішньоекономічної діяльності України за роки незалежності відбулися зміни у бік збільшення обсягу експорту (табл. 1). З класичної точки зору таке становище відповідає позитивним зрушенням, які в націо-

Таблиця 1

Зовнішньоторговельний оборот України, млрд дол. США*

Показник	Роки						
	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Експорт	14,4	12,64	11,58	14,57	16,26	17,96	23,07
Імпорт	17,6	14,68	11,85	13,96	15,78	16,98	23,02
Сальдо	-3,2	-2,04	-0,27	0,61	0,48	0,98	0,05

*Статистичний щорічник України за 2002 рік / Держкомстат України: За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2003. – 667 с.

нальній економіці на сьогодні поки що не відбуваються. Співставлення обсягу експорту та імпорту винятково у вартісному вимірі дає поверхнєву картину, тому доцільно глибше проаналізувати структуру цих показників з урахуванням економічних умов вітчизняного виробництва. Необхідність такого аналізу обумовлена великим ступенем структурної динаміки національної економіки, яка лише почала інтегруватися в міжнародний економічний простір на засадах незалежності.

Існуючі підходи до конкуренції і зовнішньоекономічної діяльності свідчать про те, що галузі, які перебувають у безпосередній залежності від природних ресурсів, не формують основу розвиненої економіки, а експортно-імпортна діяльність таких країн будується, як правило, відповідно до ранніх класичних концепцій міжнародної торгівлі (меркантилізм, теорія абсолютної переваги Сміта, теорія порівняльної переваги Рікардо – Торренса). Але, як довів М. Портер, такі концепції, актуальні для факторної конкуренції кінця ХІХ – початку ХХ ст., неприйнятні в умовах кінця ХХ – початку ХХІ ст. з огляду на посилення інноваційно-інвестиційної складової².

Показники, що відображають результати зовнішньоекономічної діяльності Радянського Союзу за роки стабільного господарювання, вказують на переважно позитивне експортно-імпортне сальдо (табл. 2).

Доцільність тих чи інших зовнішньоекономічних операцій забезпечується такою умовою: експортувати необхідно ту продукцію, яка виготовляється з найменшими витратами, а імпортувати – таку, яка при внутрішньому виробництві більш витратна. Іншими словами, національним інтересам країни відповідає спеціалізація виробництва чи придбання товарів та послуг з найбільшою економічною перевагою. Виконання цієї вимоги логічно пов'язане з параметрами конкурентного рівня національного виробника з виробниками країн-контрагентів. В свою чергу перевага чи недоліки галузі позначаються на прибутковості, рентабельності, продуктивності праці, трудомісткості, ефективності використання капіталу. Таким чином, країна-експортер одержує додаткову вигоду не за рахунок того, що експорт перевищує імпорт в абсолютному їх вартісному значенні, а за наявності відносних переваг при виробництві продукту. В іншому разі, навіть при негативному

Таблиця 2

Показники зовнішньоекономічної діяльності СРСР, млрд руб.*

Показник	Роки						
	1940	1950	1965	1970	1975	1980	1985
Експорт	0,24	1,6	7,4	11,5	24	49,6	72,7
Імпорт	0,245	1,3	7,2	10,6	26,7	44,4	69,4
Сальдо	-0,055	0,3	0,2	0,9	-2,7	5,2	3,3

* Народное хозяйство СССР в 1990 г.: Стат. ежегодник / Госкомстат СССР. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 752 с.

зовнішньоторговельному балансі імпортувати економічно вигідніше, ніж виробляти в межах власної країни.

Позитивний вплив на розвиток національної економіки відбувається у випадку, коли співвідношення експорту та імпорту забезпечується відносною перевагою комплексу внутрішньо-економічних параметрів господарювання (продуктивність, трудомісткість, фондомісткість галузей). Аналіз зовнішньоекономічної діяльності країни за ключовими внутрішньо-економічними параметрами передбачає порівняння показників основних виробничих витрат на експортовані та імпортовані товари. Недостатньо знати, скільки товару і в якій країні придбано, необхідно проаналізувати витрати зарубіжного виробника.

Методологічно приведення експортно-імпортової діяльності до єдиних умов господарювання в абсолютному вираженні пов'язане з низкою труднощів. З огляду на це пропонується виконання розрахунків не в абсолютних, а у відносних показниках, що з повною достовірністю відбиває реальну картину ефективності зовнішньої торгівлі. Дослідження витрат експортера базується на аналізі припущення: скільки він міг би одержати додаткових вигод чи які поніс би втрати, якби виробляв продукцію сам, а не імпортував?

При перерахунку на внутрішнє виробництво як базові критерії оцінки експорту та імпорту в загальних витратах аналізуються такі основні параметри, як витрати праці і капіталу. Співвідношення витрат на експорт до витрат на імпорт має задовільний ефект, якщо цей показник не перевищує 1,0. В іншому разі позитивне зовнішньоекономічне сальдо вказує на витратний характер участі в міжнародному розподілі праці. Зведені результати комплексного дослідження факторів праці і капіталу відображають значне перевищення витрат на капітал для продукції експорту над витратами для продукції імпорту (табл. 3).

Причини перевищення витрат на експортну складову характеризуються комплексом показників: рентабельність галузей, продукція яких представлена на зовнішньому ринку, їх трудомісткість, фондомісткість, загальні витрати на одиницю реалізації. Розширений аналіз експорту Радянського Союзу за цими критеріями показав значну частку в його структурі паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) (рис. 1).

Дослідженням встановлено, що ефективність виробництва продукції для продажу на зовнішніх ринках знаходиться в зворотній залежності від

Таблиця 3

Виробничі параметри зовнішньоекономічної діяльності в СРСР

Витрати	Співвідношення витрат експорту та імпорту						
	1940	1950	1965	1970	1975	1980	1985
Загальні	0,86	0,94	0,94	0,95	0,80	1,01	0,98
Праця	0,56	0,84	0,86	0,88	0,74	0,90	0,81
Капітал	0,59	1,02	1,54	1,78	1,50	2,25	2,27

Складено автором.

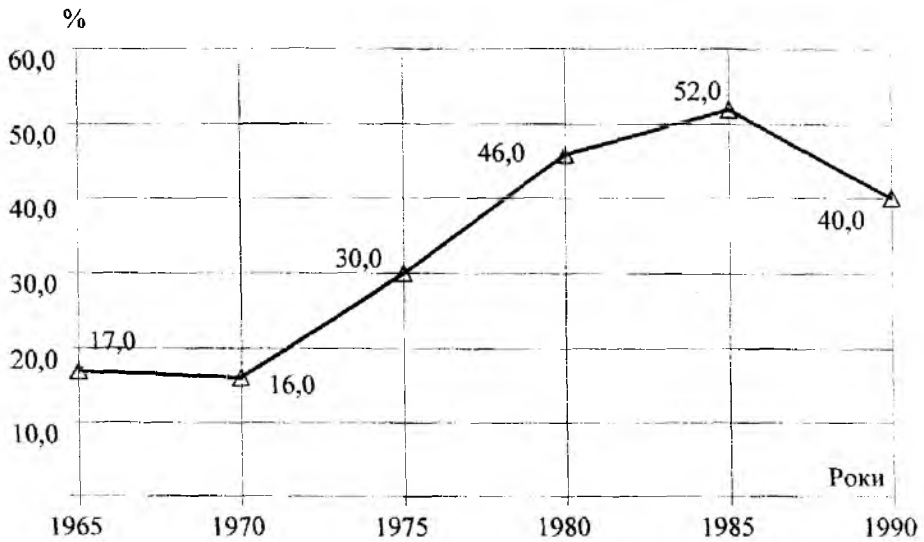

Рис. 1. Частка ПЕК в структурі експорту СРСР

складової ПЕК, частка якої спричинила значне зниження рентабельності експорту. Дійсно, у 1985 р. за умови виключення продукції ПЕК показник рентабельності при виробництві експорту становив би 14,23 % при фактичному показнику 9,24 % (рис. 2).

Аналіз фактичних показників СРСР виявив, що чим вище частка продукції паливно-енергетичного комплексу в загальній структурі експорту, тим нижче його сукупна рентабельність. Це ж стосується і всіх інших техніко-економічних показників виробництва експорту, які за умови відсутності паливно-енергетичного комплексу суттєво покращуються.

Крім впливу на загальні витрати виробництва експортної продукції і його рентабельність, частка ПЕК суттєво позначилася на показниках, пов'язаних з використанням основних фондів – фондомісткості і фондівідлачі, при-

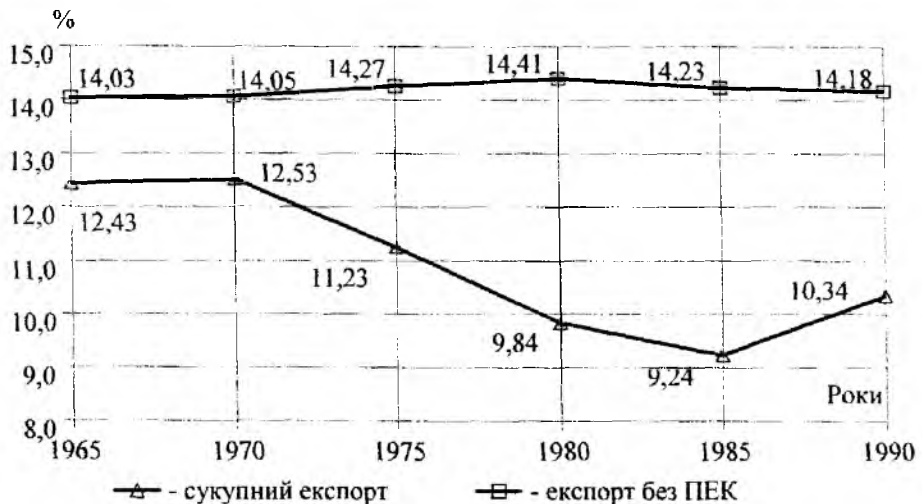

Рис. 2. Вплив продукції ПЕК на рентабельність експорту СРСР

чому відсутність ПЕК покращує ці показники майже у 1,5 рази. Середня продуктивність праці при виробництві продукції, спрямованої на експорт, за винятком ПЕК, була б дещо нижчою, але відносно високий показник забезпечувався значною фондоозброєністю. В окремі роки у ПЕК цей показник був у 4 рази вищий, ніж в інших галузях. Це досягалося достатньо високою ціною – капіталовкладення в ПЕК у деякі роки становили 30–40 % від показника по промисловості взагалі. Тобто орієнтація експорту на продукцію ПЕК впливала на формування внутрішньої промислової політики, яка переорієнтовувалася на задоволення відповідних потреб. Розрахунки дають змогу зробити висновок про значний вплив на економіку держави структури експорту. У даному разі можна говорити про субсидування ПЕК іншими галузями. За даних умов нарощування частки ПЕК в експорті і зростання його обсягу мало руйнівні наслідки для макроекономічної системи в цілому.

Порівняння наведених даних з показниками сальдо вказує на те, що структурне співвідношення товарних позицій в експорті й імпорті суттєво впливає на відображення реальної ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Зростання частки продукції ПЕК в структурі експорту призвело до того, що експорт ставав фактично збитковим: витрати на експорт зростали, особливо в частині капіталу.

Аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність СРСР за період з 1965 по 1990 р., можна зробити висновок, що в експорті переважала продукція, в якій країна не мала ні абсолютної, ні відносної переваги на зовнішньому ринку. Крім того, зовнішня торгівля впливала на формування моделі розвитку в бік екзогенної залежності, і це незважаючи на практично закриту економіку – в Радянському Союзі частка експорту в ВВП становила 6,1 %³. Дисбаланс у вирішенні питань зовнішньої торгівлі призвів до негативних наслідків, спровокував екстенсивний тип розвитку з сировинною орієнтацією і падінням загальних темпів зростання макросистеми в цілому. Розрахунки показали, що зовнішньоекономічна діяльність суттєво впливає на результати господарської діяльності, на структуру національної економіки, на формування моделі державного розвитку. Досягнення позитивного сальдо в зовнішній торгівлі може супроводжуватися негативними наслідками для економіки. Такі наслідки не можуть бути виявлені на рівні порівняльного аналізу експорту й імпорту, а потребують порівняння витрат виробництва з урахуванням структурних зрушень, особливо з проблемних питань – витрат праці і капіталу.

Структура експорту, що склалася на кінець 2002 р. в Україні, визначається сумарним вектором впливу багатьох складових, серед яких необхідно враховувати переважаючий вплив історично сформованої господарської структури.

Аналіз структури експорту України свідчить про переважну більшість експортних позицій, що залежать від природних та первинних факторів. Це насамперед продукція металургійної галузі (39,7 %) та харчової промисловості (13,3 %) (рис. 3).

За часи незалежності в показниках структури експорту відбулися істотні зміни на користь чорної металургії, яка є надзвичайно енергоємною в частині споживання газу, вугілля і нафтопродуктів, займає друге місце за витратами енергоносіїв⁴. Якщо у Радянському Союзі найбільшу частку в експорті стано-

Рис. 3. Структура експорту СРСР і України, %

вив паливно-енергетичний комплекс, то в Україні – металургійний. У 2002 р. з України було експортовано неблагородних металів та виробів з них на суму 7129 млн дол. США, що становить понад 91 % загального обсягу продукції чорної металургії, тобто можна стверджувати, що ця галузь працює на обслуговування зовнішнього ринку. Слід також відзначити, що в структурі імпорту України переважають мінеральні продукти – 41,5 %, тобто експорт металу здійснюється за рахунок імпорту енергоносіїв. Таким чином, через продукцію металургійної галузі відбувається реекспорт енергоносіїв. До того ж, рентабельність деяких видів продукції чорної металургії є низькою (чавун – 4,8 %) чи навіть від’ємною (сталь і мартенівська сталь)³.

Порівняння структури експорту України і СРСР вказує на наявність аналогій, передумовою подолання яких є переорієнтація з показників зовнішньоторговельного сальдо на результати поглибленого структурного аналізу галузевих пропорцій. Оптимізація структури експорту, таким чином, знаходиться в прямій залежності від внутрішньої структури промисловості, де в останні роки відбулося значне зміщення в бік металургійної галузі. Досягнення показників зростання ВВП за рахунок експорту продукції металургійної галузі передбачає сировинну модель розвитку економіки країни з екзогенною залежністю.

Підсумовуючи результати дослідження зовнішньоекономічної діяльності в незалежній Україні та в СРСР, слід зазначити, що в економічних проблемах колишнього СРСР та сучасної України є багато спільного. Лівову частку в загальній структурі експорту займає продукція однієї галузі, яка не відзначалася високою ефективністю виробництва не тільки у порівнянні з високорозвиненими державами, але й на внутрішньому економічному ринку. У процесі виробництва цієї продукції не можна розраховувати на стійкі

конкурентні переваги у міжнародному плані, оскільки ціни на продаж цих товарів залежали від кон'юнктури світового ринку. Структура промисловості пристосовується до обслуговування потреби зовнішніх споживачів, що негативно позначається на національному товаровиробнику і на задоволенні власних потреб.

Після розпаду СРСР для міжнародної торгівлі є характерним загострення конкуренції, тому експортно-імпортна діяльність має базуватися на чітко розробленій стратегії з використанням таких методичних напрацювань, які дають змогу враховувати національні інтереси держави. Актуальним для України має бути науково обґрунтоване, помірковане розширення зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням запланованих змін у структурі промисловості. Програми і концепції розвитку окремих підприємств і галузей потрібно розробляти з урахуванням відмінностей початкового етапу й особливостей розвитку внутрішнього ринку України. Слід враховувати наявність ринкових ознак, за якими промисловість України характеризується високою часткою колективної власності – 83,5 %, а державна становить лише 12,1 %, на відміну від практично 100 % державної форми власності у колишньому СРСР⁶. Окрім зменшення рівня внутрішньої монополізації, розвитку конкурентного середовища також сприяє і присутність на ринку України зарубіжних виробників. Потрібна комплексна і збалансована стратегія зовнішньої торгівлі, розроблена з урахуванням орієнтації на пріоритетність вступу України до Світової організації торгівлі та європейської спільноти за умови сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробника.

Структура виробничих витрат на працю і капітал суттєво впливає не лише на сальдо експортно-імпоротної діяльності, але й формує внутрішню промислову політику, визначає тип розвитку держави.

Методика, що базується з урахуванням витрат праці і капіталу на експортно-імпорتنі складові, дає змогу здійснювати науково обґрунтоване регулювання зовнішньоекономічної діяльності на засадах планування та прогнозування загальних змін у структурі промисловості. З цією метою при розробці програм і концепцій розвитку потрібно відповідати таким вимогам:

1. Реальне сальдо ЗЕД, розраховане як співвідношення вартісних показників експорту й імпорту, знаходиться в прямій залежності від рівня світових цін. Зроблені таким чином розрахунки виправдані тільки у разі, коли питомі витрати національного виробника на одиницю продукції є нижчими від світового рівня чи дорівнюють йому. Якщо рівень внутрішнього виробництва і застосовуваних технологій не відповідає світовим стандартам, то розрахунки виконані за звичайною методикою і в перерахуванні на основні фактори праці і капіталу мають значну розбіжність.

2. Для країн, економіка яких перебуває в стані трансформації, необхідно здійснювати поглиблений аналіз зовнішньоторговельного сальдо, який відбиває фактичні витрати виробника за статтями витрат основних факторів праці і капіталу.

3. Апробація запропонованої методики на статистичних матеріалах часів Радянського Союзу показала, що відносний надлишок трудових ресурсів не відбився на зовнішній торгівлі СРСР: експорт був у кілька разів більш фондомістким, ніж імпорт, і менш трудомістким.

4. Сировинна орієнтація експорту не тільки не спроможна забезпечити ефективність зовнішньої торгівлі і стійке зростання ВВП, але й підриває інвестиційну основу розвитку. При переважно сировинному експорті використовується в основному некваліфікована робоча сила, що призводить до низького рівня його трудомісткості. Країни, що спеціалізуються на експорті сировини, у порівнянні з розвинутими, мають нижчу мінімальну заробітну плату, що також спотворює реальну картину ефективності ЗЕД за витратами праці.

5. Переважно сировинна орієнтація експортної складової призводить до того, що з країни вивозиться капітал при одночасній внутрішній нестачі інвестиційних ресурсів. Внутрішня промислова політика, спрямована на забезпечення і підтримку такої структурної орієнтації експорту, не спроможна створити міцну базу для розвитку держави. Як правило, сировинні галузі і на внутрішньому ринку є більш фондомісткими, а орієнтація їх продукції на експорт "вимиває" із країни капітал, в першу чергу, через витрати на основні фонди. У даному разі має місце парадокс: чим більше в країні виробляється сировини і чим більше її екпортується, тим країна стає біднішою.

Запропонований методологічний підхід в дослідженні експортно-імпоротної діяльності і структурної політики дає змогу підняти рівень аналітичних досліджень, спрямованих на пошук шляхів позитивної трансформації національної економіки, становлення конкурентоспроможності вітчизняного виробника і уникнення негативних наслідків впровадження безперспективних моделей економічного зростання.

¹ *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / За ред. акад. НАН України В.М. Геєця. – К.: Фенікс, 2003. – 1008 с.; *Сіденко В.Р.* Макроструктурні зрушення в економіці України в контексті інтеграції у світовий та європейський економічний простір / Ринкові трансформації постсоціалістичної економіки і макроструктурні зрушення в Україні: Аналіт. доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 4; *Кваша С., Лука О.* Конкурентоспроможність вітчизняної аграрної продукції в умовах вступу України до СОТ // Економіка України. – 2003. – № 10. – С. 79–85; *Бажал Ю.М.* Знання економіка: теорія і державна політика // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 71–86.

² *Нортер М.* Международная конкуренция / Пер. с англ. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.

³ *Народное хозяйство СССР в 1990 г.: Стат. ежегодник* / Госкомстат СССР. – М.: Финансы и статистика, 1991. – С. 5, 644.

⁴ *Осауленко О.Г.* Сталий соціально-економічний розвиток: моделювання та управління. – К.: 2000. – С. 129.

⁵ *Статистичний щорічник України за 2000 рік* / Держкомстат України: За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Техніка, 2001. – С. 104, 281.

⁶ *Статистичний щорічник України за 2002 рік* / Держкомстат України: За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2003. – С. 118, 283, 293.